

MARIE ŠTEFÁNKOVÁ, DUŠAN DRBOHLAV

„ZLATÁ PRAHA“, „ZASLÍBENÝ JIH“ A TO OSTATNÍ...? REGIONÁLNÍ A SÍDELNÍ PREFERENCE OBYVATELSTVA ČESKA

ŠTEFÁNKOVÁ, M., DRBOHLAV, D. (2014): “Golden Prague”, “a Promised South” and the rest...? Regional and settlement preferences of the inhabitants of Czechia. Geografie, 119, No. 3, pp. 218–239. – The article deals with regional and residential preferences of the Czech population. Regional and settlement preferences represent an interdisciplinary issue, which is relevant mostly to geography and sociology. In this article, the given issue is presented under the umbrella of a broader theoretical framework in the context of Czech and foreign studies. Selected important outputs of previous research activities in the field of regional and settlement preferences are discussed within this study, which enables it to draw a coherent picture of the given issues in Czechia and their developments over time. The main analysis is devoted to the current state of preferences of the Czech population. It is based on a representative survey, which was carried out in December 2010. The aim of the article is not only to make a comparison of regional and residential preferences over a period of almost 40 years, but also to juxtapose the patterns of regional preferences with real migration movements of the Czech population.

KEY WORDS: environment perception – regional preferences – settlement preferences – migration motivation – population migration – Czechia.

Výzkum, na jehož základě článek vznikl, byl podporován projektem Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy č. MSM 0021620831 „Geografické systémy a rizikové procesy v kontextu globálních změn a evropské integrace“.

1. Úvod

Regionální a sídelní preference obyvatelstva představují specifickou oblast výzkumného zájmu sociální geografie. Primárním záměrem takového výzkumu není pouhé zhodnocení často různorodé atraktivity jednotlivých regionů a sídel, ale i reflexe vztahu člověk – prostředí. Pojmy regionální a sídelní preference také přímo souvisí s problematikou migrační motivace. Migrační motivaci si můžeme představit jako vzniklou potřebu uspokojovanou a uspokojenou realizací migrace (Drbohlav 1990). Na základě působení dosud nerealizované migrační motivace vzniká fenomén potenciální migrace, tedy aktuální představy člověka o smyslu, směru a průběhu možné migrace. Právě sídelní a regionální preference se snaží zmapovat důvody, směry a naléhavost potenciální migrace.

Regionální a sídelní preference obyvatelstva představují cenná data pro všechny oblasti lidské činnosti, ve kterých vstupuje do hry sídelní struktura a migrační mobilita obyvatelstva, jako je například regionální rozvoj, architektura nebo územní a urbánní plánování. Výzkum těchto preferencí také

může přispět k lepšímu pochopení současných migračních proudů i k nalezení jakéhosi ideálu, normativu, kterého chce populace ve svých migračních pohybech dosáhnout. Toto poznání pak má význam jak pro základní výzkum (např. hledání určitých pravidelností v percepčním a preferenčním chování člověka), tak je důležité i v rovině aplikační (viz např. urbánní či krajinné plánování).

Cílem tohoto článku je seznámit čtenáře s vybranými teoretickými a konceptuálními východisky výzkumu regionálních a sídelních preferencí v mezinárodním srovnání a představit nově získané výsledky výzkumu regionálních a sídelních preferencí obyvatelstva Česka. Na základě srovnání výsledků našeho výzkumu se staršími pracemi, článek přiblíží vývoj daných preferencí českého obyvatelstva v průběhu čtyř posledních dekad. Zároveň budou zjištěné regionální preference konfrontovány s migrační realitou obyvatelstva Česka.

V příspěvku se snažíme odpovědět na následující výzkumné otázky:

- Jaký je vývoj reality na poli výzkumu regionálních a sídelních preferencí obyvatelstva Česka včetně zachycení teoretických a konceptuálních východisek?
- Dochází k proměně regionálních a sídelních preferencí na území Česka? V případě, že k proměně dochází, jaký charakter daná proměna má i ve smyslu vytipování nositelů dané změny podle vybraných sociogeografických a demografických ukazatelů?
- Jak se liší regionální preference obyvatelstva Česka od reálné vnitrostátní migrace?

2. Teoretická východiska výzkumu regionálních a sídelních preferencí; definice pojmů

Výzkum regionálních a sídelních preferencí nachází své konceptuální kořeny především v behaviorální a částečně také v humanistické geografii. Tyto dva směry geografie vznikly v reakci na pozitivistické přístupy, které se v 50. a 60. letech 20. století vyhranily do čisté prostorové vědy, která v podstatě ignorovala subjektivní dimenzi lidského bytí. Behaviorální geografie, která je často úžeji soustředěna na problematiku výzkumu percepcie a chování člověka v prostoru, vychází naopak z předpokladu, že subjektivní komponent lidského bytí v prostoru je stejně důležitý, jako komponent objektivní, a že porozumění prostorovým problémům je nekompletní bez zahrnutí behaviorální dimenze (Drbohlav 1993). Cílem humanistické geografie, která vycházela především z principů Husserlovy fenomenologie, se stalo „polidštění“ geografie, tedy opět šlo o posílení role samotného subjektu. Humanistická geografie se stala jedním z hlavních proudů post-pozitivistické geografie s důrazem na uplatňování kvalitativních metod bádání¹. Výzkum regionálních a sídelních preferencí tak vychází z principů reflexe světa skrze vnímání člověka.

Regionální a sídelní preference jsou utvářeny a opodstatněny potenciálním uspokojováním lidských potřeb. Ty vytvářejí dohromady určitý hierarchický systém (Maslow 1943). Naplňování lidských potřeb vytváří uvědomělé

---

¹ Blíže k zastřešujícím směrům – viz např. Drbohlav 1993, Johnston a kol. 2000, Siwek 2011.

i nevědomělé důvody potenciální migrace, které v přímém důsledku ovlivňují (resp. vytváří) vnitřní faktory regionálních a sídelních preferencí člověka.

Z geografického hlediska pak v souvislosti s tvorbou regionálních a sídelních preferencí operujeme s pojmem percepce prostředí a prostorová zkušenost jedince. Právě tyto atributy významně ovlivňují charakter vztahu člověk – prostředí. Ve výzkumu se setkáváme s dvěma odlišnými principy chápání percepce prostředí. Kevin Lynch (1960) ve své práci definoval percepci prostředí jako vznik mentálního obrazu (*mental image*) prostoru, který je vytvářen na základě obrazotvornosti (*imageability*) prostředí a schopností člověka tyto obrazy v určitých formách a formacích vnímat. Jde tedy o určitý odraz reálného světa zprostředkovaný kognitivními schopnostmi člověka. Druhým, rovněž poměrně jasně vymezeným směrem výzkumu percepce prostředí, je přístup Goulda a Whitea (1974), který vychází z principu prostorové zkušenosti a prostorových preferencí. S pomocí konstrukce mentálních map zachytili preferenční charakter interakce člověka s prostředím. Také např. Paasi (1986) chápe osobní prostorovou zkušenost jako zcela zásadní skutečnost v oblasti percepce prostředí.

Vztah člověka k prostoru definovala humanistická geografie pod pojmem místo. Místo je spojením vnitřního a vnějšího světa, je jedinečné a neopakovatelné (Tuan 1974). Primárním místem člověka je jeho domov. Tendence obyvatelstva preferovat domov nebo místa, která jedinec důvěrně zná, jako místo svého bydliště, nazýváme v kontextu regionálních a sídelních preferencí efekt sousedství (*neighbourhood effect*). Pro účely tohoto výzkumu byl pojem efektu sousedství zjednodušen a definován jako tendence respondenta preferovat k bydlení místo, kde aktuálně žije. Takto definovaný efekt sousedství, a to v souladu s obecnou zkušeností (viz níže), představuje základní preferenční orientaci i u českého obyvatelstva (Kotačka 1972, Drbohlav 1992).

Efekt sousedství je dobře patrný například na zmíněných mentálních mapách Goulda a Whitea (1974), které byly vytvořeny v rámci rozsáhlých výzkumů v Británii, USA, Švédsku, Nigérii a Kanadě. Vlastní intenzita efektu sousedství se však liší v závislosti na daném kontextu – konkrétním místě a jeho vnímaných (ne)kvalitách (Gould, White 1974). Můžeme se proto setkat s jeho výrazným i relativně slabým vyjádřením. Přesný mechanismus vzniku efektu sousedství není znám, patrně je však výsledkem multifaktorového působení vnitřních a vnějších podnětů. Svou roli ve vzniku silného efektu sousedství hraje sociokulturní a historický odkaz lokality, ale také možnost regionu dostatečně uspokojovat potřeby svého obyvatelstva. Samotné regionální a sídelní preference respondenta pak také úzce souvisí s jeho věkem, vzděláním, sociálním postavením a dalšími individuálními charakteristikami (Gould, White 1974).

Kromě vlastní existence vazby člověka na domov je důležitou otázkou i kvalita a vlastnosti tohoto vztahu. Prostor může být prostředkem pro sentimentální zabarvení identit, přispívající k probuzení vědomí společného původu, podobných cest života, rolí ve sdíleném systému a životních přesvědčení (Chromý 2009). V psychosociální rovině můžeme vztah k domovu chápat i jako národně-kulturní příslušnost jedince, kterou nelze jednoduše změnit nebo vymazat. Vlastenectví je jedním z projevů kulturní příslušnosti a silného pouta k domovu. Vlastnosti a kvalita vztahu k domovu jsou důležitými determinujícími faktory i pro budoucí život člověka v jiném prostředí v případě migrace. Domov značně podmiňuje individualitu a preferenční chování jedince (Gould, White 1974).

Důležitou oblastí výzkumu regionálních a sídelních preferencí je jejich srovnání s vlastní migrační realitou obyvatelstva na studovaném území. Výzkum regionálních a sídelních preferencí by se pak na základě pochopení základních podmínek a souvislostí mohl stát nástrojem pro pochopení důvodů reálné migrace.

Z tohoto hlediska si lze regionální a sídelní preference také představit jako součást migračního rozhodovacího procesu. Reálná migrace vzniká vždy na základě migračního rozhodovacího procesu, který zahrnuje migrační záměry, proces migrační volby a migrační strategii (Canzler, Kaufmann, Kesselring 2008). Tyto rozhodovací procesy probíhají na základě posouzení široké škály vnějších a vnitřních faktorů zahrnujících nejen sociální a pracovní problematiku, ale také zcela neekonomické a ryze individuální potřeby migranta (Kellerman 2006). V souvislosti s migračními záměry obyvatelstva je tak třeba zmínit i protiklad migračního procesu – sídelní stabilitu (*sedentarismus*), která se také promítá v regionálních a sídelních preferencích do zmíněného efektu sousedství. Intenzita potenciální migrace ve své podstatě závisí na vzájemně protikladném působení promigračních a prosedentárních faktorů. Podstata a charakter preferencí nám dále umožňuje lépe odhalit „normativy“ vlastností prostředí, které podléhají v reálné migraci omezením a limitům migranta. Idealizovaná potenciální migrace respondenta nám dává daleko větší možnosti nahlédnout na strukturu a hierarchii těchto „normativů“ prostředí a lépe tak definovat důvody kvality prostředí, o které člověk usiluje a které považuje za nejlepší. Pojem potenciální migrace ve výzkumu definujeme jako zájem respondenta migrovat, přestože se za současných podmínek může tato migrace jevit jako nereálná (finanční, rodinné ad. limity).

3. Charakter migrace na území Česka

Česko si podobně jako další státy východního bloku prošlo v průběhu 90. let 20. století obdobím významného přerodu společnosti. Výrazným aspektem společenské proměny byla rychlá územní redistribuce ekonomických potenciálů (Čermák, Hampl, Müller 2009), tj. zejména proměna pracovního trhu, rychlý příliv zahraničních investic a privatizace národních podniků.

S dynamizací celé společnosti se daly očekávat i velké změny v oblasti migračních preferencí a následně realizovaných migračních proudů obyvatelstva Česka. 90. léta 20. století však nepřinesla výraznější posun v samotné distribuci, resp. redistribuci obyvatelstva země v reakci na změnu ekonomických potenciálů. Celá 90. léta probíhal migrační tok proti sídelně-regionální hierarchii, tedy z Prahy a dalších jádrových oblastí do zázemí a periferie (Čermák, Hampl, Müller 2009)².

Příčiny nedostatečné migrační flexibility české populace byly spatřovány v ekonomických souvislostech zejména ve spojitosti s bytovou krizí vyvolanou regulací cen nájemného (Čermák, Hampl, Müller 2009), zanedbanou infrastrukturou měst, domovního fondu a relativně nízkého sociálního postavení

² Naopak z hlediska obecně silně koncentračních tendencí známých z let 70. a 80. se jednalo o skutečnou revoluci.

obyvatelstva (Ouředníček 2008). Do hry však také vstupuje význam „neekonomického migračního konzervatismu“ obyvatelstva, který bude patrně nezanedbatelným důvodem pouze pozvolných „proekonomických“ migračních změn na území Česka. Kulturní a historický význam měst, jejich „ekologická kvalita“ a tradiční správné postavení hrají u obyvatelstva zpravidla větší roli než ekonomické příležitosti (Illner, Vajdová 1992). Obyvatelstvo Česka tak zastává především stacionární styl života a na ekonomické a pracovní podněty reaguje nevýrazně (Čermák, Hampl, Müller 2009). Přestože se migrační situace po roce 2000 částečně upravila do podoby předpokládané experty již pro vývoj situace v 90. letech 20. století, změna politického a ekonomického režimu po roce 1989 vedla překvapivě spíše k útlumu migračních proudů než k jejich akceleraci. Celková migrační salda jsou v současnosti o řád nižší, než tomu bylo před 40 lety a migrace začala ztrácet svou polarizační funkci a začala nabývat funkci převážně integrační (Čermák, Hampl, Müller 2009). Příčinu snížení celkového migračního salda můžeme mimo jiné spatřovat i v demografickém stárnutí populace Česka (Burcin, Drbohlav, Kučera 2008). Vyšší migrační salda oproti zbytku populace zastává především věková skupina dvaceti- a třicetiletých, a pokud se sníží početní zastoupení této věkové skupiny ve společnosti, logicky se sníží i celkový objem migrace. Přes výrazný pokles celkového migračního salda zůstává zachován význam specifických migračních sald rozdělených dle věku a socioprofesionálních kategorií (Čermák, Hampl, Müller 2009).

4. Výzkum regionálních a sídelních preferencí v Česku

Výzkumných počínů na poli regionálních a sídelních preferencí obyvatelstva bylo na území Česka učiněno v minulosti několik. Toto téma bylo v českých akademických kruzích zpracováváno spíše sociology, přesto nebylo českými geografiy zcela opomenuto.

Jeden z prvních výzkumů regionálních a sídelních preferencí na území Česka reflektující metodiku obdobných výzkumů provedených v západních zemích, ale např. i na území tehdejšího SSSR a Polska, tvoří soubor prací sociologa Kotačky z let 1972–1974. Na základě celostátního průzkumu preferencí Srba z roku 1970 Kotačka (1972) zachycuje pokles prourbánních sídelních preferencí obyvatelstva na území Česka. Kotačka v práci definuje vlastnictví rodinného domu jako základní stabilizační prvek společnosti. Z hlediska vývoje sídel Kotačka také správně předpokládal postupný přechod v decentralizovaně koncentrovanou formu osídlení. Ve své práci z roku 1973 Kotačka předkládá výsledky sídelních preferencí českého obyvatelstva s dominujícím poklesem zájmu obyvatelstva o život ve velkoměstech a upřednostněním malých obcí v okolí měst. Ve své další práci z roku 1974 poukázal na absenci výzkumu neekonomických faktorů potenciální migrace a podporoval další rozvinutí výzkumu preferencí obyvatelstva. Právě Kotačka upozornil na velký význam neekonomických faktorů potenciální migrace a sedentarizace obyvatelstva v českém (tehdy československém) socio-kulturním prostředí. Důležitým neekonomickým faktorem potenciální migrace byla touha po krásném a malebném prostředí sídla, která představovala výrazný preferenční imperativ především u Pražanů a obyvatel dalších velkoměst. Kotačka v rámci své práce také upozornil na mylnou představu o regionálním

a sídelním chování člověka v preferenční rovině definovanou ekonomickou racionalitou – jako homo economicus. Percepce prostředí a potenciální migrace se pak ve svých empiricky laděných pracích dotýká řada dalších českých autorů (Hájek 1974, Kühnl 1975, Hrdlička 1983, Hynek 1985, Mrklasová 1988, Siwek 1988).

Dalším autorem, který nastínil vývoj výzkumu regionálních a sídelních preferencí v rámci geografického zaměření byl Drbohlav. Drbohlav mimo jiné zpracoval výsledky tří případových studií z Prahy, Ústí nad Labem a Pelhřimova (Drbohlav 1989) a ve svém dalším výzkumu využil data reprezentativního šetření třídní a sociální struktury obyvatelstva ČSSR z roku 1984 (Drbohlav 1990). Drbohlav ve svém výzkumu navazoval na výsledky Kotačky a definoval základní charakter (včetně některých principů jeho utváření) potenciální migrace na území Česka. Zachytil pokračující preferenční růst neekonomických faktorů potenciální migrace (byl identifikován faktor kvality životního prostředí bydliště jako nejdůležitější neekonomický faktor podílející se na tvorbě regionálních a sídelních preferencí – viz např. Drbohlav 1991). Důraz, který respondenti kladli, na kvalitu prostředí ve výzkumu potenciální migrace, charakterizoval Drbohlav jako trend preferenční ekologizace české společnosti (Drbohlav 1989, Drbohlav 1990). Nositelem tohoto trendu se v jeho výzkumu stala především mladá generace do 30 let. Primární faktor, který podle něho podmiňuje intenzitu potenciální migrace respondentů, je věk respondenta. Věková skupina 15–30 let představovala základní skupinu potenciálních migrantů. V tomto směru je míra potenciální migrace ve shodě se specifickými věkovými saldy reálné migrace.

Regionálními preferencemi se po roce 1989 zabýval také Illner. Na základě výsledků reprezentativního šetření (Illner, Vajdová 1992) z března roku 1991 definoval Illner fenomén „zlaté Prahy“ a „zaslíbeného jihu“. Fenomén „zlaté Prahy“ vyjadřoval přesvědčení mimopražských respondentů o vysoké životní úrovni obyvatel Prahy (který ovšem nebyl v tehdejší době příliš opodstatněný). Fenomén „zaslíbeného jihu“ charakterizoval regiony jihu Čech a Moravy (dnešní NUTS 2 – Jihozápad a Jihovýchod) jako nejatraktivnější regiony Česka (pyšníci se preferenčně nejkvalitnějším životním prostředím).

V části svého výzkumu z roku 2003 prezentoval sídelní preference obyvatel Česka i Jeřábek (2003). V reprezentativním šetření hodnotil sídelní preference obyvatelstva za ideálních podmínek s ohledem na velikost sídla. Z výsledků výzkumu vyplývá nárůst obliby velkoměst, a to především u mladé generace (do 30 let), i když pouze necelá polovina všech respondentů upřednostňovala městský typ sídla. Výzkum také opakovaně potvrdil nízkou hladinu efektu sousedství u pražských respondentů, kdy pouze 37 % Pražanů uvedlo, že chtějí trvale zůstat ve svém velkoměstě.

Kromě již uvedených výzkumů je třeba alespoň ve zkratce zmínit i další výzkumné aktivity (byl založen na nereprezentativních vzorcích zkoumané populace), které se více či méně dotýkaly regionálních a sídelních preferencí. Mezi důležité výzkumy patří například komunitní studie z Českého Krumlova a Blatné potvrzující změny sídelních a regionálních preferencí v závislosti na věku respondenta (Drbohlav 1992). Výzkumem sídelních a regionálních preferencí mladých lidí (středoškoláků a vysokoškoláků) se v poslední době zabývalo hned několik prací (Wernerová 2008, Švik 2009, Chramostová 2010, Labajová

2010). Shodným rysem výsledků všech uvedených prací je důraz studentů na pracovní uplatnění a celkový růst socioekonomické migrační motivace v této věkové kategorii.

5. Výsledky výzkumu regionálních a sídelních preferencí z roku 2010

5.1. Metodologie a metody analýzy

Na konci roku 2010 proběhlo ve spolupráci s Centrem pro výzkum veřejného mínění, Sociologického ústavu AV ČR, v. v. i., reprezentativní dotazníkové šetření podle návrhu připraveného na katedře sociální geografie a regionálního rozvoje Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy v Praze. V rámci reprezentativního vzorku bylo úspěšně osloveno 1 170 osob starších 15 let. Kvótními znaky šetření byly region (NUTS 2), velikost místa bydliště, pohlaví, věk a dosažený stupeň vzdělání. Struktura výběrového souboru je představena v tabulce 1. Výběrový soubor téměř ideálně kopíruje strukturu české populace s jedinou výjimkou, a to malým podhodnocením výběrového vzorku nejmenších obcí. V současné době se jedná o neaktuálnější data, která lze využít pro komplexní pohled na regionální a sídelní preference obyvatelstva Česka. Získaná data byla rovněž využita v práci Štefánkové (2011).

Metodou sběru dat byl řízený rozhovor respondenta s tazatelem. Vlastní výzkum byl zaměřen na regionální a sídelní preference obyvatelstva Česka ve dvou výzkumných rovinách. První rovinou výzkumu byly regionální a sídelní preference respondenta za ideální situace, kdy respondent nemusel brát v úvahu ekonomické ani žádné jiné faktory, resp. limity migrace a mohl si tak vybrat idealizované místo dle jeho vnitřních, ideálních představ. Druhou rovinou byly preference vázané na aktuální situaci respondenta, kdy do regionálních a sídelních preferencí vstoupily současné ekonomické možnosti, bariéra současných navázaných sociálních sítí respondenta apod. V samotném výzkumu navazujícím na sběr dat byla hodnocena jak celková tak specifická atraktivita regionů v závislosti na věku, místě bydliště a dosaženém stupni vzdělání respondenta. V rámci výzkumu regionálních preferencí byl rovněž hodnocen efekt sousedství a to samostatně pro jednotlivé regiony. Respondentům byl při výběru nabídnut seznam regionů v úrovni NUTS 3. Získaná data byla následně zejména z důvodu nutného srovnání výsledků s jinými pracemi, transformována na úroveň regionů soudržnosti (NUTS 2). Dále byla soustředěna pozornost na atraktivitu regionů očištěnou o sousedský efekt. Důležitou součástí výzkumné snahy bylo i srovnání zjištěných regionálních preferencí s reálnými daty migračních proudů mezi jednotlivými regiony za roky 2010–2012 dle dostupných dat z Českého statistického úřadu (ČSÚ). Výsledky jsou prezentovány pomocí relativních četností. Vazba mezi vybranými jevy byly testovány pomocí χ^2 -testu.³

³ χ^2 -test slouží k ověření pravděpodobnosti nezávislosti mezi dvěma sledovanými jevy. Vazba mezi sledovanými jevy je ověřována pravděpodobností náhodného rozložení dat – tzv. nulové hypotézy (značena p). Vazba mezi sledovanými jevy byla ve výzkumu hodnocena jako statisticky významná na 5% hladině pravděpodobnosti nulové hypotézy ($p < 0,050$).

5.2. Sídelní preference

Výzkum sídelních preferencí byl rozdělen do tří částí, které byly analyzovány samostatně. První částí je analýza preferovaného typu bydlení, která se snaží zhodnotit preferenční zájem respondentů bydlet v rodinném domě či bytě. Druhou částí je analýza preferovaného typu sídla, která se zaměřila na velikost

Tab. 1 – Základní charakteristiky výběrového souboru

	Obyvatelstvo Česka		Výběrový soubor	
	rel. (v %)		abs.	rel. (v %)
Celý soubor	100,0		1 037	100,0
Pohlaví				
Muži	48,3		504	48,6
Ženy	51,7		533	51,4
Věk				
15–19 let	7,5		77	7,5
20–29 let	18,1		186	18,1
30–44 let	25,4		265	25,9
45–59 let	25,7		265	25,9
60 a více let	23,3		232	22,6
Vzdělání				
Základní	23,6		231	22,4
Střední bez maturity	38,0		396	38,3
Střední s maturitou	26,0		277	26,8
Vysokoškolské	12,4		129	12,5
Velikost místa bydliště				
do 799 obyvatel	14,6		121	11,7
800–1 999 obyvatel	11,9		92	8,9
2 000–4 999 obyvatel	11,2		126	12,2
5 000–14 999 obyvatel	14,1		164	15,7
15 000–29 999 obyvatel	10,8		122	11,8
30 000–79 999 obyvatel	11,4		136	13,1
80 000–99 999 obyvatel	14,2		154	14,8
100 000 a více obyvatel	11,8		122	11,8
NUTS 2				
Praha	11,8		122	11,8
Střední Čechy	11,3		108	10,4
Jihozápad	11,5		128	12,3
Severozápad	10,9		113	10,9
Severovýchod	14,4		147	14,2
Jihovýchod	16,0		162	15,6
Střední Morava	12,0		123	11,9
Moravskoslezsko	12,1		134	12,9

Zdroj: Centrum pro výzkum veřejného mínění, Sociologický ústav AV ČR, v. v. i. 2010 ve spolupráci s Přírodovědeckou fakultou Univerzity Karlovy v Praze, katedrou sociální geografie a regionálního rozvoje.

preferovaného sídla, preferovanou kvalitu prostředí bydliště a na rozdílnou atraktivitu života ve městě a na venkově. Poslední část tvoří analýza potenciální migrace a charakteru vazby respondentů na jejich domov. Na základě uvedené délky života v místě bydliště byli respondenti rozděleni na dvě skupiny: a) respondenty žijící celý život na jednom místě – rodáky a b) respondenty, kteří se do místa bydliště přistěhovali, tedy migranty.

5.2.1. Typ sídla

Obyvatelstvo Česka je z pohledu sídelních preferencí rozděleno na dva relativně homogenní celky, a to v závislosti na aktuálním typu sídla, ve kterém respondent žije. Pro respondenty žijící v městském prostředí je město ideálním typem sídla v 66,3 % případů. Respondenti z venkova obdobně uváděli venkov jako ideální typ sídla v 64,4 %. 25,5 % respondentů z venkova považuje naopak město za nejatraktivnější typ sídla. 23,7 % respondentů z měst preferuje život na venkově. Celkem 9,9 % respondentů z měst a 10,0 % respondentů z venkova nedokázalo jednoznačně vyjádřit, jaký typ sídla jim připadá atraktivnější. Tyto výsledky a obdobné rozložení protikladných sídelních preferencí v závislosti na aktuálním typu sídla respondenta lze považovat za jasné potvrzení působení efektu sousedství v oblasti preferovaného typu sídla.

Pro podrobnější analýzu byla městská a venkovská sídla rozdělena do několika kategorií. Městská sídla byla rozdělena z hlediska počtu obyvatel na menší města (do 19 999 obyvatel), středně velká města (20 000 – 79 999 obyvatel), velkoměsta⁴ (80 000 a více obyvatel) a Prahu. Venkovská sídla pak byla rozdělena podle jejich vztahu, resp. poloze vůči městu a jeho velikosti na samoty, venkovské obce vzdálené od města, venkovské obce v blízkosti menšího nebo středně velkého města, venkovské obce v blízkosti velkoměsta a venkovské obce v blízkosti Prahy. Celkový efekt sousedství všech typů sídel činil v průměru 56,0 % preferencí respondentů (definice efektu sousedství viz výše). Z městských sídel vykazovali nejsilnější efekt sousedství respondenti z Prahy s 63,4 % preferenčních hlasů. Z hlediska již realizovaných výzkumů sídelních preferencí je takto vysoký efekt sousedství u pražských respondentů poměrně překvapivým zjištěním. Z venkovských sídel byl efekt sousedství nejsilnější ve venkovských obcích v blízkosti velkoměsta, a to se 70,5 % preferenčními hlasy. Vysoká míra efektu sousedství v tomto typu sídla pravděpodobně vyjadřuje i relativní spokojenost nových obyvatel suburbií. Naopak nejnižší úroveň efektu sousedství vykazovaly obce vzdálené od měst, které dosáhly hodnoty efektu sousedství 55,3 %. Pro obce v blízkosti menších nebo středně velkých měst byla identifikována hodnota 66,0 %.

Statisticky významným faktorem podílejícím se na charakteru rozložení preferovaného typu sídla je věk respondenta ($p = 0,00$). V kontrastu s věkem (výrazné preference městského prostředí u mladých) nebyla prokázána statisticky významná vazba sídelních preferencí na pohlaví respondenta ($p = 0,50$), dosažené vzdělání ($p = 0,16$) ani na subjektivně hodnocenou životní úroveň ($p = 0,18$). Blíže viz tabulky 2 až 5.

⁴ Na základě reálné situace byla snížena obvyklá hranice 100 tis. obyvatel.

Tab. 2 – Ideální typ sídla v závislosti na věku respondenta

Ideální typ sídla	Věk										Celkem	
	15–19		20–29		30–44		45–59		60+		Počet	%
	Počet	%	Počet	%	Počet	%	Počet	%	Počet	%		
Město	59	84,3	107	62,9	134	57,3	150	61,7	106	51,5	556	60,2
Venkov	11	15,7	63	37,1	100	42,7	93	38,3	100	48,5	367	39,8
Celkem	70	100	170	100	234	100	243	100	206	100	923	100

Poznámka: $p = 0,00005$. Uvedené hodnoty vyjadřují počet odpovědí respondentů.
Znění otázky: „Kdybyste si mohl za ideálních podmínek, bez ohledu na Váš současný stav, např. finanční situaci apod., vybrat město, obec, kde byste chtěl žít, pro jaký typ sídla byste se rozhodl?“

Zdroj: viz tabulka 1.

Tab. 3 – Ideální typ sídla v závislosti na pohlaví respondenta

Ideální typ sídla	Pohlaví				Celkem	
	Muž		Žena		Počet	%
	Počet	%	Počet	%		
Město	268	59,4	298	61,6	566	60,5
Venkov	183	40,6	186	38,4	369	39,5
Celkem	451	100	484	100	935	100

Poznámka: $p = 0,50217$. Uvedené hodnoty vyjadřují počet odpovědí respondentů.
Znění otázky: viz tabulka 2. Zdroj: viz tabulka 1.

Tab. 4 – Ideální typ sídla v závislosti na dosaženém vzdělání respondenta

Ideální typ sídla	Nejvyšší dosažené vzdělání						Celkem	
	Základní + střední bez maturity		Střední s maturitou		Vysoké		Počet	%
	Počet	%	Počet	%	Počet	%		
Město	332	59,0	161	60,8	71	68,9	564	60,6
Venkov	231	41,0	104	39,2	32	31,1	367	39,4
Celkem	563	100	265	100	103	100	931	100

Poznámka: $p = 0,16338$. Uvedené hodnoty vyjadřují počet odpovědí respondentů.
Znění otázky: viz tabulka 2. Zdroj: viz tabulka 1.

Velkoměsta včetně Prahy byla nejatraktivnějším typem sídla pro 46,8 % respondentů z věkové skupiny 15–19 let, zatímco ve věkové skupině 60+ let získala velkoměsta včetně Prahy jen 13,8 % preferencí. Venkovská sídla znamenala nízký efekt sousedství v mladších věkových skupinách 15–19 let a 20–29 let a naopak si podržela vysokou míru efektu sousedství ve věkové skupině 60+ let. Mladí lidé do 30 let tak představují skupinu orientovanou

Tab. 5 – Ideální typ sídla v závislosti na subjektivně hodnocené životní úrovni respondenta

Ideální typ sídla	Subjektivní životní úroveň						Celkem	
	Dobrá		Průměrná		Špatná		Počet	%
	Počet	%	Počet	%	Počet	%		
Město	257	63,5	216	59,0	86	55,5	559	60,4
Venkov	148	36,5	150	41,0	69	44,5	367	39,6
Celkem	405	100	366	100	155	100	926	100

Poznámka: $p = 0,17907$. Uvedené hodnoty vyjadřují počet odpovědí respondentů. Znění otázky: viz tabulka 2. Zdroj: viz tabulka 1.

výrazně prourbánně. Jsou v populaci přitahováni nejvíce metropolitním způsobem života. Lidé starší 60 let pak představují skupinu zaměřenou výrazně rurálně, s nízkým preferenčním zastoupením života v jádrových oblastech.

Ve srovnání s minulými výzkumy v oblasti sídelních preferencí obyvatelstva Česka tak představují data z konce roku 2010 patrnou proměnu sídelních preferencí mladé generace do 30 let. Je pravděpodobné, že tato preferenční změna souvisí zejména s proměnou české společnosti po roce 1989. Sametová revoluce, která otevřela dveře západnímu světu a tendenční snaze společnosti dohánět svět, znamenala pro Čechy a Slováky rychlý přerod z moderní do postmoderní společnosti (Petrušek 2007).

5.2.2. Typ bydlení

Analýza preferencí typu bydlení hodnotila především preferenční zastoupení rodinných domů a bytů. Z celkového pohledu u respondentů převažoval jako ideální typ bydlení rodinný dům, který získal 73,8 % preferencí. Preferenční rozložení ideálního typu bydlení se však značně lišilo v závislosti na současném typu bydlení respondenta. Respondenti, kteří uvedli, že žijí v současné době v bytě, preferovali rodinný dům v 63,6 %, respondenti žijící v rodinných domech v 89,7 %. Jedná se opět o efekt sousedství, který ovlivňuje preferenční výběr typu bydlení směrem k současnému typu bydlení respondenta. Dalším důležitým činitelem ovlivňujícím volbu preferovaného typu bydlení je i velikost (počet obyvatel) současného sídla respondenta. Rodinný dům je u respondentů žijících v bytech více preferován v sídlech s typicky vyšším zastoupením rodinných domů v okolí bydliště. Zatímco od respondentů žijících ve venkovském typu sídla získal rodinný dům 82,6 % preferencí, v Praze zastupoval pouze 52,0 % odpovědí.

5.2.3. Potenciální migrace a domov

Z hlediska potenciální migrace představuje život v rodinném domě výrazný stabilizační prvek populace. Celkem 76,4 % respondentů žijících v rodinném domě zcela jistě neuvažuje o stěhování v časovém horizontu 3 let, u respondentů žijících v bytech o stěhování do 3 let určitě neuvažuje pouze 48,9 %

respondentů. Jako pravděpodobnou považují potenciální migraci v horizontu 3 let respondenti žijící v bytech v 16 % případů a respondenti žijící v rodinných domech v 8,6 % případů. Nejvyšší míru potenciální migrace z rodinných domů vykazují nejmladší věkové skupiny 15–19 let a 20–29 let. Lze se domnívat, že tato skutečnost tkví ve snaze mladých lidí osamostatnit se od rodičů, přestěhovat se za vzděláním či pracovními příležitostmi a založit vlastní rodinu.

Celková průměrná míra potenciální migrace byla ve zkoumaném vzorku populace 13,2 % (definice potencionální migrace viz výše). Pouze 5,9 % respondentů považuje migraci v budoucích 3 letech za zcela určitou. Největší míru potenciální migrace pocítuje věková skupina 20–29 let, ve které uvažuje o přestěhování celkově 33,9 % respondentů. 12,9 % respondentů z věkové skupiny 20–29 let považuje migraci v horizontu 3 let za zcela určitou. Vysoká míra potenciální migrace věkové skupiny 20–29 let má svou jasnou souvislost s vysokou mírou reálné migrace této věkové skupiny. Nejnižší míru potenciální migrace naopak vykazuje věková skupina 60+ let, kde o potenciální migraci uvažuje pouze 3,4 %. Nejčastějším důvodem potenciální migrace u respondentů do 30 let je dostupná nabídka zaměstnání s možností dobrého výdělků (46,5 %). Překvapivě je tento důvod potenciální migrace pro mladé lidi nejdůležitějším faktorem výběru cíle migrace i za idealizované situace (32,8 %). V důvodech potenciální migrace u respondentů od 30 do 60 let převažuje zajištění kvalitního bydlení (36,6 %). Respondenti starší 60 let pak nejvíce preferují kvalitní prostředí bydliště (45,7 %).

Souhrnné výsledky hledisek ideálního bydlení jsou v regionálním průmětu uvedeny v tabulce 6.

Z hlediska hodnocení potenciální migrace rodáky a migranty byl hypoteticky předpokládán výraznější efekt sousedství u skupiny respondentů – rodáků. Tato

Tab. 6 – Nejdůležitější aspekty kvality ideálního bydliště s ohledem na regionální příslušnost respondenta (%)

Region respondenta	Nejdůležitější aspekty kvality ideálního bydlení			
	Kvalita vlastního bydlení	Ekonomické možnosti	Životní prostředí	Sociokulturní vazby a infra- struktura
Průměr za Česko	33,4	28,2	27,7	10,7
Praha	29,5	22,1	27,0	21,3
Střední Čechy	25,7	26,7	35,2	12,4
Jihozápad	38,3	21,1	30,5	10,2
Severozápad	30,1	26,5	28,3	15,0
Severovýchod	34,2	32,9	25,3	7,5
Jihovýchod	34,2	26,1	29,2	10,6
Střední Morava	37,7	26,2	30,3	5,7
Moravskoslezsko	34,3	38,1	20,9	6,7

Znění otázky: „Jaká hlediska jsou pro Vás důležitá při výběru Vašeho ideálního místa bydliště, pokud byste nebral ohled na Váš současný stav, např. Váš příjem, zaměstnání, vazbu na rodinu/přátele? Ohodnoťte, jak důležitá jsou pro Vás následující hlediska. Vyberte z možností tu, která je pro Vás nejdůležitější.“

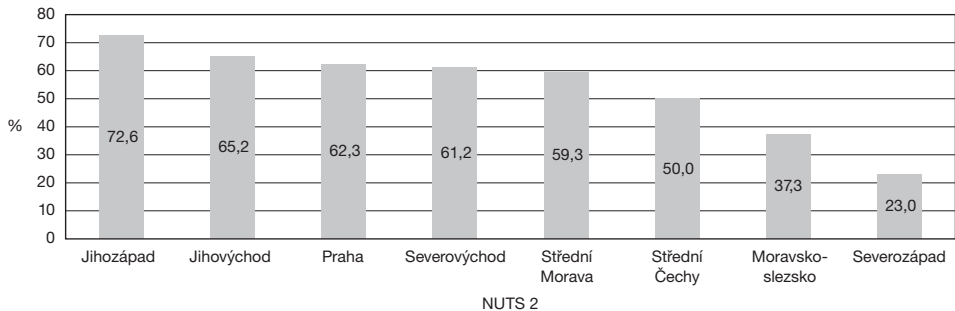
Zdroj: viz tabulka 1.

předpokládaná vazba mezi počtem stěhování a mírou potenciální migrace však nebyla vyhodnocena jako statisticky významná ($p = 0,381$). Důležitým zjištěním však bylo nalezení statisticky významné vazby mezi měřítkovou úrovní domova a rodáctvím ($p = 0,035$). Rodáci chápou domov na vyšší měřítkové úrovni než respondenti, kteří se do místa bydliště přistěhovali. 40,1 % respondentů-rodáků chápalo domov jako celou obec, ve které žijí. Respondenti-migranti takto chápali svůj domov pouze v 31,1 % případů a nejčastěji chápali domov jako dům, nebo byt, ve kterém aktuálně žijí (34,2 %). Rodáci takto o domově smýšleli v 28,2 % případů.

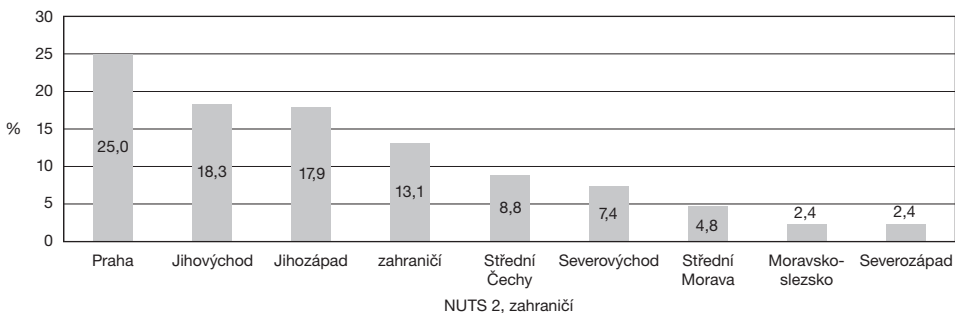
5.3. Regionální preference

Výzkum regionálních preferencí byl zaměřen na analýzu míry efektu sousedství a atraktivitu jednotlivých regionů Česka. Nejprve byla zhodnocena míra efektu sousedství v jednotlivých regionech (obr. 1). Při vzájemném srovnání regionálních efektů sousedství nacházíme významné rozdíly mezi regiony. Velikost zastoupení efektu sousedství v regionálních preferencích nepřímo naznačuje identifikaci respondenta se socio-kulturními podmínkami regionu a relativní sídelní spokojenost respondenta s daným regionem. Nejvyšší zastoupení efektu sousedství si u svého obyvatele udržuje region Jihozápad. Celkem 72,6 % respondentů z regionu Jihozápad považuje tento region za nejatraktivnější region Česka. Naopak nejslabší efekt sousedství byl vyjádřen obyvatelstvem regionu Severozápad, který od svých obyvatel získal pouze 23 % preferenčních hlasů. Vysoké zastoupení efektu sousedství získal i region Jihovýchod (65,2 %), Praha (62,3 %) a region Severovýchod (61,2 %). Naopak nízkou hodnotu efektu sousedství lze kromě regionu Severozápad najít i u respondentů z regionu Moravskoslezsko (37,3 %). Efekt sousedství všech ostatních regionů měl alespoň poloviční zastoupení v regionálních preferencích respondentů. Je zřejmé, že více jak trojnásobný preferenční rozdíl mezi regiony Jihozápad a Severozápad, které jsou navíc regiony sousedícími, představuje nezanedbatelný rozdíl v atraktivitě těchto regionů a odlišný vztah rezidentů k danému regionu. Kromě odlišné struktury populací (vyjádřené rovněž vztahem rodáků versus nerodáků) lze důvody takto markantních rozdílů spatřovat především ve vzájemném působení ekonomických i ekologických kvalit daného regionu. Region Severozápad a Moravskoslezsko jsou dlouhodobě problematické regiony z hlediska regionálního rozvoje a zaměstnanosti. Oba tyto regiony dále charakterizuje těžba fosilních paliv, navazující energetika a přítomnost těžkého průmyslu, který negativně ovlivňuje jejich ekologické kvality. Následující tabulka (tab. 7) blíže specifikuje atraktivitu jednotlivých regionů Česka.

Dalším dílčím krokem ve výzkumu regionálních preferencí bylo očištění regionálních preferencí o efekt sousedství (obr. 2), jinými slovy, z hodnocení daného regionu se vypouští postoje respondentů, kteří v něm bydlí. Tímto očištěním efektu sousedství získáváme jakousi přirozenou míru atraktivitu regionu – týká se tedy pouze respondentů, kteří v době šetření v daném regionu nežili. Jednoznačně nejatraktivnějším regionem se v tomto pohledu stala Praha, která získala 25,0 % preferenčních hlasů, s velkým odstupem pak následoval region Jihovýchod (18,3 %), region Jihozápad (17,9 %) a zahraničí (13,1 %). Regiony

Obr. 1 – Efekt sousedství pro regiony NUTS 2. Efekt sousedství vyjadřuje u každého regionu preference, jež získává od respondentů, kteří v něm zároveň bydlí. Zdroj: viz tabulka 1.

Obr. 2 – Atraktivita regionů NUTS 2 (a zahraničí) očištěná o efekt sousedství. Očištění o efekt sousedství znamená, že z hodnocení daného regionu se vypouští postoje respondentů, kteří v něm zároveň bydlí. Zdroj: viz tabulka 1.

Moravskoslezsko a Severozápad získaly shodně 2,4 % preferencí respondentů z jiných regionů a jejich celková nízká atraktivita tak odpovídá i omezené síle efektu sousedství v těchto regionech.

Důležitým fenoménem regionálních preferencí Česka je kontroverzní atraktivita Pražského regionu. Ačkoliv byla Praha hodnocena jako nejatraktivnější region, zároveň region hlavního města získal nejvíce negativních hlasů, které jej staví i do pozice nejméně atraktivního regionu. Prahu lze tedy považovat za místo rozdělující a polarizující českou společnost na dvě skupiny, které zaujímají k Praze vzájemně opačný názor (již Drbohlav 1989). Tyto skupiny lze úspěšně identifikovat při rozdělení respondentů podle věkových kategorií, které poměrně přesně vystihují důvody kontroverzní atraktivity regionu. Praha je respondenty vnímána jako místo s nejlepší nabídkou pracovních příležitostí, se silným ekonomickým i sociokulturním potenciálem, s rozvinutou infrastrukturou, a je proto velmi atraktivní pro mladou generaci (15–29 let). Méně atraktivní je Praha pro generaci nacházející se ve středním věku (30–59 let) a zcela neatraktivní se Praha stává pro respondenty v postproduktivním věku (60+ let) – zde se odrážejí výrazné deficity z hlediska (ne)kvality životního prostředí. Prahu ve věkové skupině 60+ let hodnotilo jako nejpřitažlivější region pouze 8,6 % respondentů a jako nejméně přitažlivou 26,7 % respondentů. Věková

Tab. 7 – Atraktivita jednotlivých regionů NUTS 2 (a zahraničí) neočištěná o efekt sousedství s ohledem na nejdůležitější aspekty ideálního bydliště respondenta (%)

Region	Atraktivita regionu	Nejdůležitější aspekty ideálního bydlení dle respondenta			
		Kvalita vlastního bydlení	Ekonomické možnosti	Životní prostředí	Sociokulturní vazby a infrastruktura
Jihovýchod	18,5	17,9	15,1	23,1	17,1
Praha	18,4	16,4	28,8	4,8	32,4
Jihozápad	17,1	17,6	15,1	21,2	9,5
Severovýchod	12,3	12,8	9,4	16,1	8,6
Střední Čechy	9,2	8,8	10,1	8,8	9,5
Střední Morava	9,2	10,3	7,9	11,4	3,8
Moravskoslezsko	6,1	7,9	2,2	7,7	6,7
Zahraníčí	5,6	4,0	7,9	4,0	8,6
Severozápad	3,7	4,3	3,6	2,9	3,8

Znění otázek: „Kdybyste si mohl za ideálních podmínek, bez ohledu na Váš současný stav, např. Váš příjem, zaměstnání, vazbu na rodinu/přátele, vybrat region, kde byste chtěl žít, pro jaký byste se rozhodnul? Vyberte z regionů ten, který je pro Vás nejpřitažlivější.“

„Jaká hlediska jsou pro Vás důležitá při výběru Vašeho ideálního místa bydliště, pokud byste nebral ohled na Váš současný stav, např. Váš příjem, zaměstnání, vazbu na rodinu/přátele? Ohodnoťte, jak důležitá jsou pro Vás následující hlediska. Vyberte z možností tu, která je pro Vás nejdůležitější.“

Zdroj: viz tabulka 1.

skupina 15–19 let naopak hodnotila Prahu jako nejatraktivnější region Česka v 29,9 %.

Praha byla dále atraktivní především pro respondenty se subjektivně hodnocenou dobrou životní úrovní. 51,1 % respondentů považujících Prahu za nejatraktivnější region označilo svou životní úroveň jako dobrou, v celém studovaném vzorku označilo svou životní úroveň jako dobrou 42,9 %. Pražský region je atraktivní především pro absolventy vyšších odborných škol a vysokoškolsky vzdělané respondenty, zaměstnance na vedoucích pracovních místech, studenty a učně. Naopak nejméně atraktivní je Praha pro respondenty v důchodovém věku a respondenty se středoškolským vzděláním s maturitou.

Celkovými výsledky analýzy regionálních preferencí Pražského regionu lze potvrdit sílící fenomén „zlaté Prahy“, představený Illnerem a Vajdovou (1992), který si ovšem nese nové atributy. Vzdálenost bydliště respondenta od hlavního města neměla prokazatelný vliv na atraktivitu Pražského regionu, nejdůležitějším faktorem atraktivity Prahy bylo ekonomické a kulturní preferenční zaměření respondenta (blíže viz tab. 7).

Dalšími regiony, které vykazovaly vysokou míru atraktivity pro respondenty, jsou regiony Jihozápad a Jihovýchod. Zde navazují výsledky šetření na fenomén „zaslíbeného jihu“, který byl rovněž formulován Illnerem a Vajdovou (1992). „Zaslíbený jih“ nese oproti „zlaté Praze“ odlišné kvalitativní znaky. Zatímco „zlatá Praha“ je vnímána pozitivně pouze mladou a ekonomicky produktivní částí populace, regiony „zaslíbeného jihu“ jsou atraktivní pro celé věkové spektrum populace. „Zaslíbený jih“ byl zřídka hodnocen jako nejméně atraktivní

region Česka, zatímco Praha byla hodnocena jako nejméně atraktivní region relativně často. Předpokladem tohoto rozdílu je často idealizovaná atraktivita neekonomických faktorů regionálních preferencí jižních regionů, které byly vnímány kladně napříč celým věkovým spektrem, oproti ekonomickým potenciálům Prahy, které logicky přitahují respondenty v produktivním věku, ale ztrácejí svou atraktivitu u respondentů v postproduktivním věku.

5.4. Regionální preference versus reálná migrace

Ze získaných dat regionálních preferencí byla vytvořena na základě regionální příslušnosti respondentů matice směru regionálních preferencí (bliže viz tab. 8). Ta je charakterizována rozdílnou atraktivitou regionů pro respondenty z jednotlivých regionů Česka. Tato matice byla očištěna o efekt sousedství a následně srovnána s maticí reálných migračních směrů v Česku (ČSÚ 2010–2012). Do matic byla zahrnuta pouze vnitrostátní migrace mezi jednotlivými regiony NUTS 2, migrace uvnitř jednotlivých regionů a zahraniční migrace zahrnuta nebyla.

Vlastní srovnání matice směru regionálních preferencí a matice reálných migračních směrů (bliže viz tab. 9) představuje určitý pokus o zhodnocení vazby mezi potenciální migrací a migrací reálnou. Rozdíl ve srovnání obou matic byl zaznamenán v podobě procentuálních hodnot, které představovaly velikost odchylky regionálních preferencí od reálných migračních dat.

Výsledek srovnání obou matic lze interpretovat tak, že matice směru regionálních preferencí je až na důležité výjimky s maticí směru reálné migrace obdobná. Matice směru regionálních preferencí se od matice směru reálné migrace neodchýlila ve 35 % případů o více než 5 % a v 64 % případů o více než 10 %. Největší rozdíly mezi reálnou a potenciální migrací jsou zaznamenány u regionu Praha a Střední Čechy. Zaznamenaná diskrepance mezi Prahou a Středními Čechy vyjadřuje opačnou polaritu. Zatímco vysoké regionální preference Prahy nebyly podpořeny vysokou reálnou migrací ze Středních Čech do tohoto regionu (Prahy), region Středních Čech se přes relativně nevýrazné regionální preference Pražanů stal nejdůležitější destinací reálné migrace. Nejpravděpodobnějším důvodem tohoto specifického vysokého rozdílu obou matic je proces suburbanizace, který ovlivňuje výslednou migraci mezi oběma regiony, kdy proklamovaným cílem regionálních preferencí je region Praha, avšak směr reálné migrace je lokalizován do regionu Středních Čech, a to do míst v dojezdové vzdálenosti od Prahy. V preferencích je tak vysoce pravděpodobně za viněto Prahy možná neuvědoměle schována neuváděná atraktivita jejího blízkého zázemí.

Dalším rozdílem při srovnání matice reálné a potenciální migrace je migrace do regionů Jihozápad a Jihovýchod. Potenciální migrace do těchto regionů významně převyšuje jejich migrační realitu. Nejvyšší rozdíly mezi potenciální migrací do těchto regionů a migrační realitou lze nalézt u regionů, které s těmito regiony ze severu sousedí. Zatímco region Jihozápad je „zaslíbeným Jihem“ zejména pro respondenty z regionu Střední Čechy, region Jihovýchod láká nejvíce respondenty z regionu Severovýchod a Střední Morava. Tato

Tab. 8 – Matice směru regionálních (NUTS 2) preferenci obyvatelstva Česka v roce 2010 (%)

Cíl/zdroj	Regionální preference							
	Praha	Střední Čechy	Jihozápad	Severozápad	Severovýchod	Jihovýchod	Střední Morava	Moravsko-slezsko
Praha	—	35,6	51,9	25,7	20,5	35,6	30,6	33,3
Střední Čechy	29,7	—	22,2	10,0	5,1	4,4	19,4	3,0
Jihozápad	27,0	42,2	—	27,1	20,5	20,0	11,1	9,1
Severozápad	13,5	0,0	3,7	—	2,6	4,4	0,0	1,5
Severovýchod	10,8	6,7	0,0	11,4	—	22,2	5,6	6,1
Jihovýchod	8,1	11,1	22,2	22,9	38,5	—	30,6	31,8
Střední Morava	2,7	2,2	0,0	2,9	5,1	8,9	—	15,2
Moravskoslezsko	8,1	2,2	0,0	0,0	7,7	4,4	2,8	—

Zdroj: viz tabulka 1.

Tab. 9 – Rozdílnost hodnot v migrační (průměr migračních sald za roky 2010, 2011, 2012) a preferenční (r. 2010) matici meziregionálních směrů podle regionů Česka NUTS 2 (%)

Region NUTS 2	Zdrojové regiony							
	Praha	Střední Čechy	Jihozápad	Severozápad	Severovýchod	Jihovýchod	Střední Morava	Moravsko-slezsko
Praha	—	20,7	17,3	7,6	10,4	8,5	9,2	9,1
Střední Čechy	39,3	—	0,5	12,3	20,9	10,2	8,1	10,0
Jihozápad	19,6	32,5	—	9,9	13,8	8,2	6,5	3,5
Severozápad	6,6	10,2	11,0	—	11,1	1,1	4,2	3,9
Severovýchod	2,4	6,8	7,9	3,9	—	7,6	5,5	1,7
Jihovýchod	3,4	5,0	8,5	16,8	25,0	—	1,4	13,7
Střední Morava	0,8	0,1	3,1	0,1	1,1	10,5	—	10,7
Moravskoslezsko	6,4	0,1	3,3	2,8	4,8	2,4	15,5	—

Zdroj: viz tabulka 1 a Český statistický úřad 2010, 2011, 2012.

Pozn.: hodnoty v tabulce představují rozdíly absolutních hodnot (kladných či záporných), vyjádřených v %.

< 5,0 %

< 10,0 %

< 20,0 %

> 20,0 %

potenciální migrace do regionů „zaslíbeného Jihu“ je nejspíše vedena především neekonomickými faktory regionálních preferencí.

6. Závěr

Regionální a sídelní preference představují specifickou oblast výzkumu, která přispívá k hlubšímu porozumění migračních procesů. Na základě reprezentativního výzkumu z prosince roku 2010 (vzorek 1 170 osob starších 15 let) byl analyzován stav současných regionálních a sídelních preferencí na území Česka a výsledky výzkumu byly srovnány s vybranými daty z předchozích souvisejících výzkumů dané problematiky.

Přestože byl výzkum regionálních a sídelních preferencí obyvatelstva v minulosti již několikrát realizován, často se jednalo pouze o tzv. komunitní studie (*community studies*) nebo výzkumy, které se daných preferencí týkaly pouze parciálně. Mnohé předešlé výzkumné aktivity tak nelze považovat za dostatečně reprezentativní a dosažené výsledky tak nelze plošně zobecnit pro celé území Česka. Regionální a sídelní preference jsou navíc jevem značně komplexním a multifaktorově podmíněným, proto je potřeba přistupovat k analýze a výkladu jejich vývoje s určitou mírou opatrnosti. Pro zhodnocení vývoje byly využity především výzkumy sídelních preferencí Kotačky (1972–1974), regionálních a sídelních preferencí Drbohlava (1989, 1990, 1991), regionálních preferencí Illnera a Vajdové (1992), Jeřábka (2003) a Štefánkové (2011). Výsledky těchto výzkumů umožnily nastínit vývoj regionálních a sídelních preferencí Česka v průběhu čtyř posledních dekad na pozadí hlubokých politických a socioekonomických změn vývoje české společnosti.

Poslední realizovaný výzkum (z konce roku 2010) prokázal vazbu (χ^2 -test na 95% hladině významnosti) regionálních a sídelních preferencí na věk a sídelní a regionální příslušnost respondenta. Naopak pohlaví, dosažená úroveň vzdělání a subjektivně vnímaná životní úroveň respondenta se neprokázaly jako statisticky významné faktory ovlivňující regionální a sídelní preference. Vzhledem k výsledkům výzkumu lze považovat existenci efektu sousedství definovaného již mimo jiné Gouldem a Whitem (1974) za výrazný a dlouhodobý rys sídelních a regionálních preferencí obyvatelstva Česka. Většina oslovených respondentů výrazně preferuje současný region i typ sídla, kde žije a celý fenomén efektu sousedství tak pravděpodobně přispívá k migračnímu konzervatismu české společnosti.

V rámci výzkumu byl potvrzen odlišný přístup rodáků a migrantů k domovu. Rodáci vnímají svůj domov na vyšší měřítkové úrovni než migranti a domov je pro ně většinou reprezentován obcí, ve které žijí, nebo celým regionem. Naopak migranti chápou domov spíše na nižší regionálně-hierarchické úrovni, tedy jako svoji současnou domácnost, popřípadě ulici.

Nejatraktivnějším typem bydlení byl vždy rodinný dům, jehož vlastnictví je jedním z nejdůležitějších stabilizačních prvků populace a potvrzuje se tak jeden z Kotačkových závěrů z roku 1974, kdy upozornil na význam vlastnictví rodinného domu pro migrační realitu na území Česka. Přesto je byt za určitých okolností shledáván jako vysoce atraktivní typ bydlení, a to především v Praze a dalších velkoměstech. Respondenti žijící v bytech v nájmu či podnájmu

však vykazují nejvyšší intenzitu potenciální migrace ze studovaného vzorku populace.

Věk respondenta sehrál zásadní roli ve stratifikaci regionálních a sídelních preferencích obyvatelstva Česka. Mladé věkové skupiny 15–29 let jsou veskrze výrazně ekonomicky zaměřené, na žebříčku jejich sídelních priorit dominují ta sídla, která jim potenciálně zajistí zaměstnání s dobrým finančním ohodnocením. Pražský region je proto mladými lidmi velmi dobře přijímán, zejména pak ve věkové skupině 15–19 let. Intenzita potenciální migrace je nejvyšší ve věkové skupině 20–29 let. Tato skutečnost je dále v souladu s vysokou specifickou intenzitou reálné migrace této věkové skupiny v porovnání se zbytkem populace. V této věkové skupině tak dochází k jasnému naplnění migrační motivace realizací migračního pohybu. Věková skupina 30–44 let vykazuje nižší intenzitu potenciální migrace a její regionální a sídelní priority se přesouvají z osobního uplatnění k získání kvalitního bydlení, které je představováno především vlastnictvím rodinného domu. I v této věkové skupině však představuje kvalitní zaměstnání velmi důležitou složku v procesu tvorby migrační motivace.

Regionální příslušnost respondenta na rozdíl od jeho věku ovlivňovala spíše charakter regionální preference, než preference sídelní. Pražský region a region Jihozápad byly přitažlivější pro respondenty žijící na území Čech, naopak pro respondenty z Moravy byl nejatraktivnějším regionem Jihovýchod.

V porovnání se závěry výzkumu Drbohlava (1989) lze hovořit o poklesu zájmu o neekonomické faktory regionálních a sídelních preferencí, nebo spíše naopak o růstu zájmu o ekonomické faktory potenciální migrace, a to především mladé generace. Je to dokumentováno tím, že pro 36,4 % respondentů ve věkové kategorii 15–19 let představuje zaměstnání s dobrým finančním ohodnocením nejdůležitější faktor pro výběr sídla i za ideálních podmínek (bez ohledu na finanční a rodinné okolnosti). Je pravděpodobné, že tyto trendy v regionálních a sídelních preferencích jsou silně ovlivňovány stávající hospodářskou krizí i napjatou politickou atmosférou, ale že se zároveň staly i určitým již neoddelitelným atributem současné mladé generace, která byla zcela nebo alespoň částečně vychována v porevolučním zřízení, v „režimu volného trhu“.

Je možné, že trend ekonomizace regionálních a sídelních preferencí bude v budoucnosti nadále pokračovat a růst. Pražský region patří nyní mezi skupinu regionů s nejsilnějším efektem sousedství (silná preference těch, kteří zde bydlí), přestože z dostupných dat z předcházejících výzkumů regionálních preferencí patřil k těm nejslabším.

Přes značný posun regionálních a sídelních preferencí mladé generace k ekonomickým faktorům potenciální migrace, zůstává generace 45+ let, a především pak věková skupina 60+ let, nositelem neekonomických faktorů potenciální migrace. Tato generace se však zároveň také vyznačuje značnou stacionaritou a migračním konzervatismem.

Při srovnání meziregionálních směrů reálných migračních proudů s adekvátními směry preferencí nalézáme obecnou shodu. Nejvýraznější rozdíl ve směrech reálné migrace a regionálních preferencí je mezi Pražským regionem a regionem Střední Čechy. Je pravděpodobné, že tento fenomén je způsoben suburbanizačním procesem Pražského regionu, kdy cílem regionálních preferencí je Praha, reálná migrace však směřuje do regionu Střední Čechy v dojezdové vzdálenosti od hlavního města Prahy.

Poznatky z výzkumu regionálních a sídelních preferencí zasazené do širšího sociálněekonomického a environmentálního kontextu mohou představovat jak důležitý posun v poznání samotného zkoumaného procesu preferencí, potenciální i reálné migrace, a tak i důležitý nástroj pro plánovací praxi rozvoje regionů a měst.

Literatura:

- BURCIN, B., DRBOHLAV, D., KUČERA, T. (2008): Možnosti migračního řešení perspektivního úbytku a demografického stárnutí obyvatelstva České republiky. *Sociologický časopis / Czech Sociological Review*, 44, č. 4, s. 653–682.
- CANZLER, W., KAUFMANN, V. KESSELRING, S. (2008): *Tracing Mobilities (Towards a Cosmopolitan Perspective)*. Ashgate, Burlington, 193 s.
- ČERMÁK, Z., HAMPL, M., MÜLLER, J. (2009): Současné tendence vývoje obyvatelstva metropolitních areálů v Česku: dochází k významnému obratu? *Geografie*, 114, č. 1, s. 37–51.
- DRBOHLAV, D. (1989): Migrační motivace, regionální a sídelní preference obyvatelstva. Kandidátská práce. Katedra ekonomické a regionální geografie, PŘF UK, Praha, 235 s.
- DRBOHLAV, D. (1990): Důvody regionálních a sídelních preferencí obyvatelstva ČR. *Geografie*, 95, č. 1, s. 13–29.
- DRBOHLAV, D. (1991): Mentální mapa ČSFR. Definice, aplikace podmíněnost. *Geografie*, 96, č. 3, s. 163–176.
- DRBOHLAV, D. (1992): Mobilita obyvatelstva – skutečná i „vysněná“ (z výzkumu populací jihočeských měst Český Krumlov a Blatná). *Geografický ústav ČSAV*, 29, č. 3–4, s. 73–83.
- DRBOHLAV, D. (1993): Behaviorální přístup v geografii. In: Sýkora, L. (eds.): *Teoretické přístupy a vybrané problémy v současné geografii*. PŘF UK, Praha, s. 30–41.
- GOULD, P., WHITE, R. (1974): *Mental Maps*. Routledge, London, 172 s.
- HÁJEK, Z. (1974): Motivy migrace z aspektu životní úrovně. *Demografie*, 16, č. 4, s. 334–335.
- HRDLÍČKA, M. (1983): Preference sídelních prostor Čech. *Demografie*, 25, č. 1, s. 48–58.
- HYNEK, A. (1985): *Environmental Perception*. Scripta Facultatis Scientiarum Naturalium Universitatis Purkynianae Brunensis, 3, 85 s.
- CHRAMOSTOVÁ, M. (2010): Vysokoškolští studenti a jejich reálná a potenciální prostorová a sociální mobilita (na příkladu studentů geografie Přírodovědecké fakulty UK). Magisterská práce. Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje PŘF UK, Praha, 95 s.
- CHROMÝ, P. (2009): Diferenciace sociokulturního prostředí Česka jako výsledek obecných a specifických procesů v prostoru: syntetizující závěry. In: Heřmanová, E., Chromý, P. a kol.: *Kulturní regiony a geografie kultury*. ASPI, Praha, s. 308–314.
- ILLNER, M., VAJDOVÁ, Z. (1992): Územní preference obyvatel ČR – Praha a jih republiky jsou v čele žebříčku. *Data & Fakta*, č. 9, Sociologický ústav ČSAV, Praha, s. 1–4.
- JERÁBEK, M. (2003): Kde byste nejraději bydleli? Naše společnost 2003, Centrum pro výzkum veřejného mínění, Sociologický ústav AV ČR, v. v. i., http://www.cvvm.cas.cz/upl/zpravy/100238s_or30627.pdf.
- JOHNSTON, R. J. a kol. (2000): Behavioural geography. In: Johnston, R. J., Gregory, D., Pratt, G., Watts, M., eds. (2000): *The dictionary of human geography*. Blackwell, Oxford, s. 42–45.
- KELLERMAN, A. (2006): *Personal Mobilities*. Routledge, New York, 212 s.
- KOTAČKA, L. (1972): Vývoj a formy urbanizace ve světle výzkumu preference sídel. VÚVA, Praha, 59 s.
- KOTAČKA, L. (1973): Výzkum migračních motivace, VÚVA, Praha, 92 s.
- KOTAČKA, L. (1974): Preference základních typů sídel. Rozbor výsledků průzkumu reprezentativního vzorku obyvatelstva ČSSR. VÚVA, Praha, 127 s.
- KÜHNL, K. (1975): Geografická struktura migrace obyvatelstva v Čechách. Kandidátská práce. Katedra ekonomické a regionální geografie, PŘF UK, Praha, 90 s.
- LABAJOVÁ, Z. (2010): Image krajských měst v Česku a jejich percepce vysokoškolskými studenty z moravských krajských měst. Magisterská práce. Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje PŘF UK, Praha, 90 s.

- LYNCH, K. (1960): *Image of the city*. Press, New York, 220 s.
- MASLOW, A. H. (1943): *A Theory of Human Motivation*. *Psychological Review*, 50, s. 370–396.
- MRKLASOVÁ, M. (1988): Migrační a sídelní preference ústeckých středoškoláků. *Demografie*, 30, č. 4, s. 323–328.
- OUŘEDNÍČEK, M. a kol. (2008): *Suburbanizace*. Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy, Praha, 96 s.
- PAASI, A. (1986): The institutionalization of regions: a theoretical framework for understanding the emergence of regions and the constitution of regional identity. *Fennia*, 164, č. 1, s. 105–146.
- PETRUSEK, M. (2007): *Společnosti pozdní doby*. Sociologické nakladatelství, Praha, 459 s.
- SIWEK, T. (1988): Území Československa očima studentů geografie. *Geografie*, 93, č. 1, s. 31–37.
- SIWEK, T. (2011): Percepce geografického prostoru. *Edice Geographica*, sv. 7, Česká geografická společnost, Praha, 163 s.
- ŠTEFÁNKOVÁ, M. (2011): Regionální a sídelní preference obyvatelstva Česka. *Magisterská práce*. Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje PřF UK, Praha, 110 s.
- ŠVIK, T. (2009): Regionální a sídelní preference studentů vybraných gymnázií v okresech Olomouc a Šumperk. *Bakalářská práce*. Katedra geografie PřF Palackého, Olomouc, 47 s.
- TUAN, Y-F. (1974): *Topophilia*. Columbia University Press, New York, 260 s.
- WERNEROVÁ, M. (2008): Percepce atraktivity a image krajských měst v Česku na příkladu vysokoškolských studentů z Českých Budějovic a Ústí nad Labem. *Geografie*, 113, č. 1, s. 20–33.

Seznam použitých zdrojů:

- Centrum pro výzkum veřejného mínění, Sociologický ústav AV ČR, v. v. i. 2010 ve spolupráci s Přírodovědeckou fakultou Univerzity Karlovy v Praze.
- Český statistický úřad. Demografická ročenka České republiky 2010. Praha, http://www.czso.cz/csu/2011edicniplan.nsf/publ/4019-11-r_2011 (19. 4. 2014).
- Český statistický úřad. Demografická ročenka České republiky 2011. Praha, http://www.czso.cz/csu/2012edicniplan.nsf/publ/4019-12-r_2012 (19. 4. 2014).
- Český statistický úřad. Demografická ročenka České republiky 2012. Praha, http://www.czso.cz/csu/2013edicniplan.nsf/publ/4019-13-r_2013 (19. 4. 2014).

S u m m a r y

“GOLDEN PRAGUE”, “A PROMISED SOUTH” AND THE REST...? REGIONAL AND SETTLEMENT PREFERENCES OF THE INHABITANTS OF CZECHIA

Regional and residential preferences belong among specific research areas which are typical for both geography and sociology. Current international and Czech approaches to the research of regional and residential preferences are discussed in the opening sections of this study, while the main goal of the article is to summarize results of the research of regional and residential preferences of the Czech population from a representative survey which took place in December 2010. The survey was conducted by the Department of Social Geography and Regional Development of the Faculty of Science, Charles University in Prague in collaboration with the Public Opinion Research Centre, Institute of Sociology of the Academy of Sciences of the Czech Republic. The results of this survey are compared with outputs obtained by Czech and Czechoslovakian researches in the past.

A strong confirmation of the phenomenon called “neighbourhood effect” (presented in a more simplified fashion as a respondent’s tendency to prefer his/her current place of living) emerged as an important finding of the current research. The neighbourhood effect was confirmed, with varying intensity, in all other compared surveys as well. Through the “neighbourhood effect”, the long-term stable orientation of regional preferences of the Czech population has been confirmed. Intensity of the “neighbourhood effect” differs importantly by

regions (NUTS2). The “neighbourhood effect” intensity was strongest in the regions which were consensually considered the most attractive. There was also a persistent presence of the phenomena of the “Golden Prague” and the “promised South”. The Prague region became the most attractive region for young respondents from all over Czechia. They prefer the urban life style and they are susceptible to economic motivations of possible migration. The promised South phenomenon was, on the contrary, identified among the population in the Southwest and Southeast regions, on the grounds of the respondent’s affinity towards ecologically motivated migration and affiliation to Bohemian, Moravian or Silesian identities. The Southwest region was more attractive for Bohemian respondents, the Southeast region for Moravian and Silesian respondents.

The survey in the field of residential preferences proved that ownership of the family house is the most important stabilizing element of the Czech population. This fact was repeatedly confirmed in many other surveys which were carried out in the past. Moreover, respondents living in a house prefer family house as the best environment for living much more than those who lived in a flat. The respondents staying in rented flats are also most prone to potential migration.

Age and regional origin of the respondent were the only factors whose involvement in the formation of regional and residential preferences has been confirmed. By contrast, gender, education and subjectively evaluated living standard proved to have no statistically significant relationship to the regional and residential preferences. The age of the respondent had a strong impact upon the intensity and direction of migration intentions, as well the reasoning behind them. In comparison with other studies of regional and residential preferences which were done in the past, the younger generation of respondents within this survey (those under 29 years) is more inclined to migrate from their current residence. Their potential migration is most commonly propelled by economic reasons for migration with a strong preference towards large cities – to search for a metropolitan lifestyle. The trend of the economization of potential migration was observed vis-à-vis previously conducted studies, and appears to be strongest especially among the younger generation. What is also worth stressing is that directions of the real migration flows are similar to directions of the regional preferences flows when sorted by the country’s individual regions (NUTS 2). In other words, spatial patterns resemble each other. There is one important exception springing from the existing suburbanization process and its “different treating”. Whereas the Prague region dominates within the proclaimed preferences, the real migration flows primarily head for the Central Bohemia region instead.

Fig. 1 – The ‘neighbourhood effect’ for NUTS 2 regions. Data source: Centrum pro výzkum veřejného mínění, Sociologický ústav AV ČR, v. v. i. 2010 (Public Opinion Research Centre, Institute of Sociology of the Academy of Sciences of the Czech Republic) in collaboration with the Faculty of Science of the Charles University in Prague.

Fig. 2 – Attractiveness of NUTS 2 regions (and of transborder migration) after an elimination of the ‘neighbourhood effect’. Data source: Centrum pro výzkum veřejného mínění, Sociologický ústav AV ČR, v. v. i. 2010 (Public Opinion Research Centre, Institute of Sociology of the Academy of Sciences of the Czech Republic) in collaboration with the Faculty of Science of the Charles University in Prague.

Pracoviště autorů: Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, Albertov 6, 128 43 Praha 2; e-mail: marie.stefankova@gmail.com, dusan.drbohlay@natur.cuni.cz.

Do redakce došlo 28. 10. 2013; do tisku bylo přijato 26. 5. 2014.

Citační vzor:

ŠTEFÁNKOVÁ, M., DRBOHLAV, D. (2014): „Zlatá Praha“, „zaslíbený jih“ a to ostatní...? Regionální a sídelní preference obyvatelstva Česka. *Geografie*, 119, č. 3, s. 218–239.